

DR. BÓDI FERENC – DR. FEKETE ATTILA

A területfejlesztési források térbeli eloszlása az Európai Unió csatlakozás előtti időszakban*

Jelen elemzés a tények ismertetése mellett arra is törekszik, hogy új módszereket keressen a területfejlesztési források eloszlásának méréséhez és pontos bemutatásához. Az országban közel háromezer-kétszáz önkormányzat megfigyelése nem könnyű feladat, ezért az 1996-ban létrehozott kistérségi besorolás alapján végezzük el az első három, statisztikailag lezárt kormányzati ciklus értékelését.¹ A források közül az érintett korszakot meghatározó négy forrást emeltük ki: céltámogatás, címzett támogatás, területi kiegyenlítést szolgáló fejlesztési célú támogatás (TEKI), valamint céljellegű decentralizált támogatás (CÉDE), amelyeket a Magyar Államkincstár adatbázisából válogattunk le, számítottunk át minden évre, illetve ciklusra 2002-es változatlan áron.

1. táblázat

A vizsgált területfejlesztési források eloszlása

(ezer forint)				
Időszak	Céltámogatás	Címzett támogatás	TEKI	CÉDE
1991–2002	460 751 583	184 008 177	69 751 608	40 110 849

Megjegyzés: Fekete Attila számításai a Magyar Államkincstár adatai alapján.

A négy meghatározó forrás közül a legnagyobbak a céltámogatás bizonyult, 2002-es változatlan áron számolva közel 461 milliárd forinttal, ezt követte a címzett támogatás 184 milliárd forinttal, a decentralizált források összesen nem érték el 110 milliárdot, amelyből a TEKİ majd 70 milliárd forintot tett ki.

A vizsgált fejlesztési források (1991–2002)

Céltámogatások és címzett támogatások

Céltámogatást az önkormányzatok törvényben meghatározott beruházások megvalósításához igényelhetek a vízgazdálkodás, oktatás, egészségügyi és kommunális ellátás témakörében. A beruházások biztonságosabbá tételében, illetve a megfelelő pénzügyi és műszaki előkészítésben segítette az önkormányzatokat, hogy az Országgyűlés a támogatott célok körét három évre előre kijelölte.

* Jelen tanulmány az OTKA T48301. számú szerződés támogatásával jött létre.

¹ A településsoros értékelésre kísérletet tettünk A Falu hasábjain, XX. évfolyam téli szám, Bódi Ferenc – Fekete Attila: Kormányzati kísérletek a területi különbségek enyhítésére.

Címzett támogatást az önkormányzatok a feladataik teljes körét felölelő, a céltámogatási formában nem támogatható vízgazdálkodási, egészségügyi, szociális, oktatási és kulturális, önkormányzati, térségi és egyéb területi vonatkozású, kiemelt fontosságú, 200 millió forint összköltséget meghaladó beruházások megvalósítására kaphattak. Kivételt képeztek a válsághelyzetek, ebben az esetben a megjelöltektől eltérő körben is adhattak támogatást. A címzett és céltámogatások igénybevételére minden olyan önkormányzat jogosult volt, amely a pályázati feltételeknek megfelelt. A területfejlesztési szempontból kedvezményezett települések önkormányzatai, amennyiben a fejlesztés megvalósításához nem tudtak megfelelő nagyságú saját forrást biztosítani, a céltámogatási kiegészítő keretből pályázhattak kiegészítő támogatásra. Annak érdekében, hogy ösztönözzék az egyes önkormányzatok közös beruházásait, ilyen esetekben a meghatározott céltámogatási arányon felül további 10%, ezer fő alatti községeknél 20% többlettámogatás volt igényelhető.

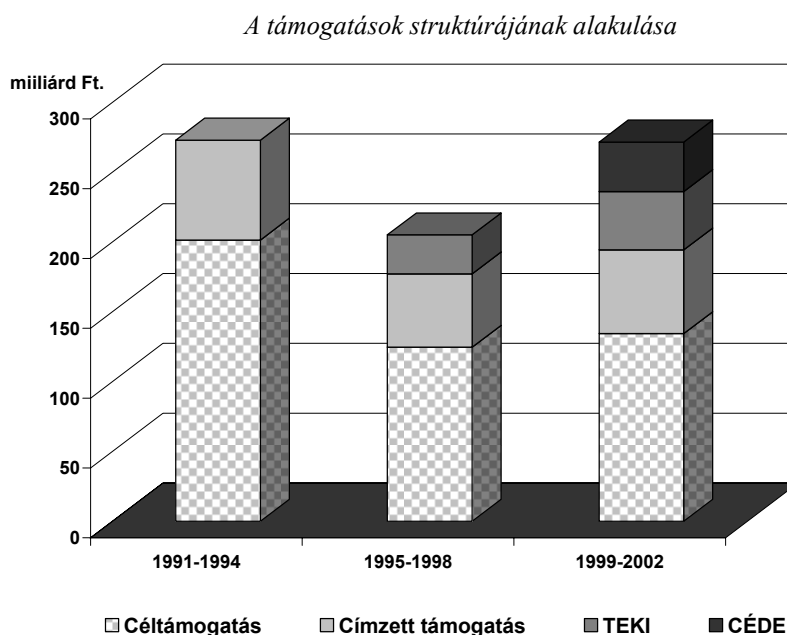
A *céltámogatások* évenkénti eloszlását elemezve (a vizsgált utolsó év változatlan áron számolva) láthatjuk, hogy a legkedvezőbb az 1992-es és az 1994-es év volt, amikor a főszámok elérték a 60, illetve 62 milliárd forintot. A mélypontot az 1999-es év jelentette, amikor a támogatás főösszege csak 22 milliárd forint volt, de 1996-tól az ezredfordulóig az éves céltámogatás a legjobb évnél a felét sem érte el. A vizsgált két utolsó évben a forrás volumene meghaladta a 40 milliárd forintot.

A *címzett támogatás* évenkénti eloszlását figyelembe véve (2002-es változatlan áron számolva) látható, hogy a legtöbb forrást 1991-ben használhatták fel az önkormányzatok, több mint 25 milliárd forintot. Viszonylagos csúcsnak számít az 1994., 1998., 1999. és a 2000. év, amikor a fejlesztési forrás főösszege meghaladta a 15 milliárd forintot. Mélypont az 1996-os költségvetési év volt, amikor a címzett támogatások alig haladták meg a 10 milliárd forintot. A fejlesztési források esetében, így a címzett támogatásnál is a felhasználás időpontját vettük alapul (nem az odaítélés dátumát), ezért a különböző kormányzati kurzusokat nem értékeltük. Azonban figyelemre méltó az a tény, hogy az első két kormány esetén a választási években az önkormányzatok – s így a települések – több fejlesztéshez jutottak, mint az azt megelőző két évben. Ettől a gyakorlattól a harmadik kormány eltért, mert a címzett támogatások terén a kormányzati ciklus közepén volt bőkezű.

Összességében mindkét fő területfejlesztési forrásról, a címzett és a céltámogatásról is elmondható, hogy éves főösszegei 2002-es változatlan áron számolva csökkenő trendet mutattak, pedig a helyi települési önkormányzatok költségvetésében e két fejlesztési forrás mindvégig meghatározó maradt.

A csökkenő, majd stagnáló céltámogatást és címzett támogatást egészítette ki az 1996-ban megjelent TEKI és az 1999-ben megjelent CÉDE. A harmadik ciklusra ezzel a területfejlesztési támogatások összessége elérte az első ciklus értékét.

1. ábra

A területi kiegyenlítést szolgáló fejlesztési célú támogatások (TEKI)

1996-ban a területfejlesztést és a területi kiegyenlítést az átfedések kiküszöbölése érdekében határozta meg külön feladatként, két különböző támogatási rendszert kialakítva. A területi gazdaságfejlesztési, munkahely-teremtési célokat elsődlegesen a területfejlesztési célleírányzat, az önkormányzatok kommunális jellegű infrastrukturális fejlesztését pedig a területi kiegyenlítést szolgáló támogatás segítette.

A fentieknek megfelelően a TEKI elsődleges célja a termelő infrastrukturális feltételekben meglévő területi fejlettségbeli különbségek mérséklése volt, elsősorban az elmaradott és a foglalkozási gondokkal küzdő településeken. A TEKI-t alapvetően a központilag meghatározott elmaradott települések önkormányzatai vehettek igénybe, a támogatás odaítéléséről a megyei területfejlesztési tanácsok döntöttek. Ez a támogatási lehetőség kiemelten segítette az önkormányzatok céltámogatással megvalósuló humán és termelő infrastrukturális beruházásainak saját forrással való kiegészítését.

Céljelleget decentralizált támogatás (CÉDE)

Ez a támogatás a helyi önkormányzatok számára volt nyújtható, ágazati, illetve költségkorsorlátozás nélkül. Az előzőektől eltérően azonban nemcsak beruházási, hanem felújítási feladatok megvalósítására is lehetett pályázni. A keretből támogatást lehetett nyújtani a 200 millió forint összköltséget meghaladó, és címzett támogatásban részesülő beruházásokhoz, a céltámogatásban vagy a területi kiegyenlítést szolgáló fejlesztési célú

támogatásban, az elkülönített állami pénzalapokból támogatott és egyéb központi támogatásban részesülő fejlesztésekhez. A helyi önkormányzatok vis maior esetekben is kaphattak támogatást a céljellégű decentralizált keretből.

A támogatás odaítéléséről a megyei területfejlesztési tanács döntött. A tanács az elsődlegesen támogatható célokat a pályázati kiírásban határozta meg, de indokolt esetben az ettől eltérő feladatok ellátását is támogatásban részesíthette.

Valamennyi területfejlesztési forrás eloszlása a térben, ciklusonként

Az első ciklusban, 1991–1994 között egy főre vetítve különösen kiemelkedett hat különböző tájegységhez tartozó terület: Szabolcs-Szatmár², Dél-Baranya, a Balaton déli része, a Zalai-dombság, a Fertő–Hanság, valamint Nógrád és Abauj-Zemplén később szerveződött kistérségei. Az említett területek majd mindegyike kisvárosias vagy inkább városhiányos térsége volt az országnak, ahol az önkormányzatiság előtti években, vagy az önkormányzatokkal együtt hamar létrejöttek az önkéntes kistérségi társulások elődei, a térségi településszövetségek (különösen erős szervezőképesség volt Zalában, a Cserehátton és Dél-Baranyában). A kistérségek határain belül megvizsgáltuk (a kilencvenes évek elején még nem léteztek a KSH által lehatárolt kistérségek), milyen volt a forráseloszlás a falvak és a városok között.³ Erősen urbánus abszorpciójának számított az a kistérség, ahol a városi népesség arányát a forrásallokáció aránya 1,3-szor vagy annál nagyobb mértékben haladta meg; urbánusnak tekintettük azt, ahol a városi súlyarány 1,1–1,3 közé esett; kiegyensúlyozottnak vettük azt a kistérséget, ahol a városok támogatásának súlya 0,9–1,1 között volt. Rurális abszorpció jellemezte azt a kistérséget, ahol a városok súlya 0,9–0,46 között maradt; s erősen rurális jellegű forrásfelszívónak tartottuk azokat a kistérségeket, ahol a mutató 0,45 alatt maradt, azaz egy-egy kistérségen belül a városok forráshoz jutásának aránya messze elmaradt a városi népesség arányától.

2. táblázat

A városok abszorpciójának súlya a kistérségeken belül

A kistérség jellege	A városok súlya
Erősen rurális	0,00–0,45
Rurális	0,46–0,90
Kiegyensúlyozott	0,91–1,10
Urbánus	1,11–1,30
Erősen urbánus	1,31–

(A városokra jutó támogatás aránya százalékban / a városok népességének aránya a kistérségen belül százalékban = városok súlya.)

Amennyiben a városok súlyát is számításba vesszük a forrásokat sikeresen allokáló térségek értékelésénél, akkor Győr és Mosonmagyaróvár kistérségei erősen rurálisak, ugyanúgy, mint Abauj-Zemplén, Dél-Baranya, a zalai Lenti és Letenye kistérségei.

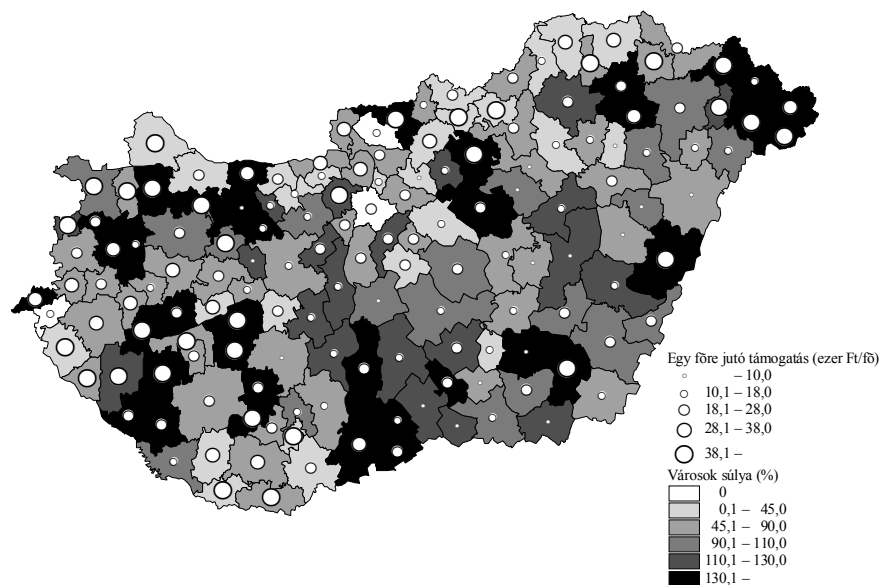
² Itt és a továbbiakban néhány megye nem teljes megnevezése nem elírás, hanem a megye egy részére utal (a szerk.).

³ A KSH az egész országot lefedő statisztikai vonzáskörzeti besorolást először az 1994. január 1-i közigazgatási beosztás szerint alakította ki. Akkor 138 kistérséget határolt le, amelyet 1997. augusztus 1-jével 150-re módosított. (Azóta újabb, 168 elemű rendszer van érvényben.)

Ellenben a Soproni, Csornai, Kapuvári és Pannonhalmai kistérségekben, valamint Szatmár-Bereg öt kistérségében, továbbá Berettyóújfalu, Orosháza, Hatvan, Siófok, Marcali, Csurgó, Keszthely kistérségeiben erősen urbánus abszorpciót tapasztaltunk az első ciklus adatait elemezve. Zalában és Borsod-Abaúj-Zemplénben az erős rurális abszorpció a községek jobb érdekérvényesítő képességének tudható be. Voltak olyan térségek, ahol a fejlesztési társulásokba nem is vonták be a városokat. Az egy főre jutó legmagasabb támogatási értéket elért 32 kistérség közül 6 volt erősen rurális, míg 13 erősen urbánus abszorpciót mutatott, tehát a legsikeresebb kistérségek többségében a fejlesztési forrásokat inkább a városok szerezték meg, mint a falvak.⁴

2. ábra

*Egy főre jutó összes támogatás és a városok súlya az összes támogatáson belül
1991–1994*

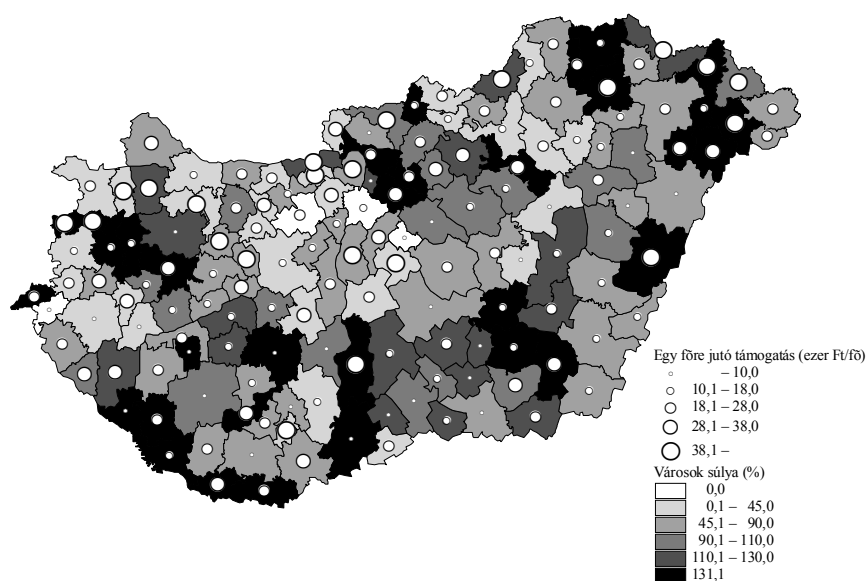
A második ciklusban, 1995–1998 között a fejlesztési források a térben átrendeződtek. Az erősen forrást allokáló kistérségek inkább az ország északi régióiban, ezen belül a határ menti kistérségeiben foglaltak helyet (Balassagyarmat, Ózd, Sátoraljaújhely, Kisvárd, Vásárosnamény, Mátészalka). Az előző ciklusban is eredményes határ menti kistérség nagy abszorpciós készséggel Berettyóújfalu, amely különösen erős volt a tágabb környezetéhez viszonyítva. A környező kistérségekben az egy főre jutó támogatás nem érte el a tízezer forintot. Dunántúlon a Duna jobb partján, illetve annak közelében elterülő kistérségek magasodnak ki – Szentendre, Esztergom, Tata, Tatabánya –,

⁴ A települések jogállását a 2002-es állapot szerint vettük számításba.

valamint a Győr-Sopron és Veszprém megyék belső perifériáit alkotó kistérségek. Délen Kalocsa és Pécsvárad emelhető ki, valamint Budapesttől délre Ráckeve és Dabas kistérsége. Az egész országban az egy főre számított legmagasabb támogatási értéket (38 ezer forint/fő felett) 22 kistérség érte el, közülük 5 erősen rurális (Kapuvár, Pannonhalma, Dorog, Pécsvárad, Dabas), 7 pedig erősen urbánus (Szerencs, Kisvárd, Mátészalka, Berettyóújfal, Kalocsa, Kőszeg, Bük) forrásallokációt mutatott. A második ciklusban a községek és városok közötti forráseloszlás kiegyensúlyozottabb volt, nemcsak az első helyen álló kistérségekben, de a középmezőnyben is.

3. ábra

*Egy főre jutó összes támogatás és a városok súlya az összes támogatáson belül
1995–1998*

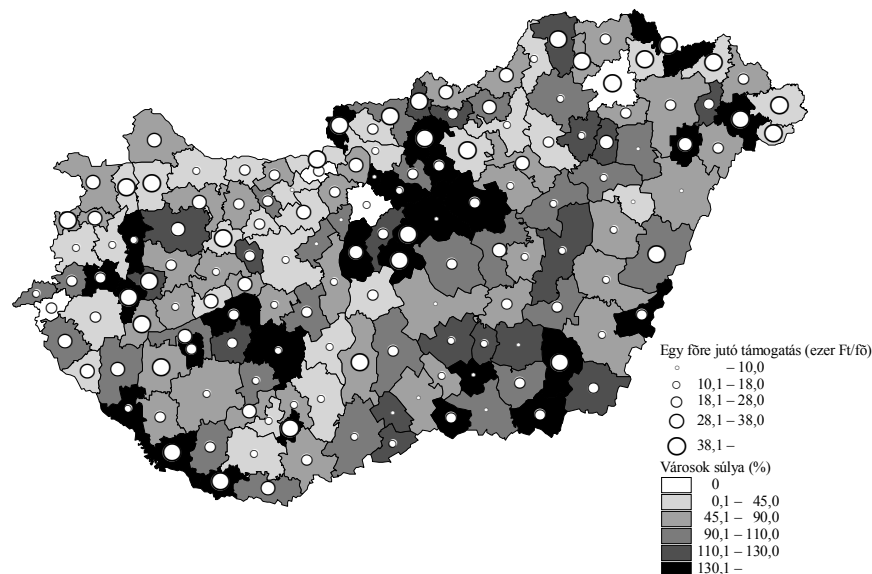

A harmadik ciklusra a korábbi forrásallokációs centrumok kiszélesedtek, illetve némileg átrendeződtek. Jutott forrás Abauj-Zemplén valamennyi kistérségére, különösen a Hegyaljára és Cserehátra, átrendeződött az eloszlás Szabolcs-Szatmár-Beregben a Szamos irányába Fehérgyarmatra, és kiterjedt Nógrád egészére. Az egy főre jutó támogatást illetően erősödtek az alföldi térségek, különösen a Tiszát s a déli országhatárt érintő kistérségek. A megnőtt támogatási volumennek köszönhetően 38 ezer forint egy főre jutó összeg fölé került 47 kistérség, amelyek közül 7-et erősen rurális, 8-at rurális, 6-ot kiegyenlített, 12-öt urbánus, 14-et erősen urbánus abszorpció jellemzett. A harmadik ciklusban azok a kistérségek voltak sikeresek, amelyekben az eredményes pályázók a városok voltak. Ezek főleg Pest megyében vagy a környező kistérségekben helyezkedtek

el (Pásztó, Hatvan, Jászberény). A központi régión kívül az erősen urbanus abszorpció főleg a perifériákon elhelyezkedő kistérségekre volt jellemző, tehát nem a megyei jogú városokra, hanem tipikusan vidéki kisvárosokra (Szerencsre, Sátoraljaújhelyre, Barcsra, Makóra, Zalaszentgrótra).

4. ábra

*Egy főre jutó összes támogatás és a városok súlya az összes támogatáson belül
1999–2002*

A forrásallokációt érdemes a támogatások fajtái szerint is áttekinteni, kistérségi szinten még arra az időszakra nézve is, amikor a kistérségek nem voltak lehatárolva, mert korábbról megmaradt, illetve ad hoc térszervező formációk már akkor is szervezték a töredezett önkormányzati szerkezetet.

Egy főre jutó céltámogatás

Az első ciklusban a Mohács–Siófok–Komárom vonaltól nyugatra elhelyezkedő térségek erőteljesen nyertesei voltak a fejlesztési forráselosztásnak, s ez igaz volt Nógrád, valamint Abaúj-Zemplén és Szabolcs-Szatmár térségeire is, ahol az egy főre vetített támogatás meghaladta a 35 ezer forintot, 2002-es változatlan áron számolva. A második ciklusban a Dunántúl nyerteseit inkább északon, különösen Győr-Moson-Sopron és Komárom-Esztergom megyében lehetett találni. Kedvező képet mutatott még Pest megye déli része, és továbbra is jól tudtak céltámogatásokhoz jutni Észak-Magyarország

kistérségei, amelyek a felettebb rossz társadalmi-gazdasági mutató révén kis önrésszel is tudtak pályázni. A sikeres forrásallokáció az erősen hátrányos és a jó gazdasági helyzetben lévő kistérségeket egyaránt elérte, a ciklus vesztesei az alföldi közepesen fejlett kistérségek maradtak, ahol 9-ben az egy főre jutó támogatás értéke nem haladta meg a 13 ezer forintot, sőt a kistérségek többségében, 26-ban, a 8 ezer forintot sem. A harmadik ciklusban erős forrásallokáló pozícióikat erősítették Nógrád kistérségei, valamint Borsod-Abaúj-Zemplén rurális kistérségei. A Dunántúlon a támogatottak körének jelentős része Veszprém megyébe koncentrált, a Duna mentén Budapesttől délre egy új támogatási centrum alakult ki. Dunántúlon a baranyai kistérségek visszaszorultak, míg Somogy, különösen Belső-Somogy megerősödött. Az Alföld, különösen a Tiszántúl és a bácskai terület kistérségeit gyenge abszorpció jellemezte. A harmadik ciklusban tíz olyan kistérség volt, amelynek egyetlen települése sem kapott céltámogatást, jellemzően tizből kilenc az Alföldön található.

3. táblázat

Támogatásban nem részesült kistérségek

Időszak	A céltámogatás		A címzett támogatás nélkül maradt kistérségek		A TEKI	
	száma	aránya, %	száma	aránya, %	száma	aránya, %
	1991 – 1994	0	0,0	18	12,0	–
1995 – 1998	1	0,7	47	31,3	16	10,7
1999 – 2002	10	6,7	59	39,3	21	14,0

A céltámogatás tagadhatatlan előnye volt, hogy viszonylag egyenletesen tudott szétterülni az ország kistérségei között, s ennek eredményeképp – a folyamatosan differenciálódó forrásallokációs folyamatban is – megőrizte felzárkóztató jellegét. Bár épp ezen tulajdonsága miatt kapta a legtöbb kritikát is, miszerint nem tudott kellőképpen koncentráltan megjelenni egy-egy térségben, s ezért nem lehetett elérni azt a „kritikus tömeget”, amely áttörést eredményezett volna. Az eredményességet nehéz is számon kérni abban az esetben, ha csökken a forrás tömege. Az 1. ábrából jól kiolvasható a céltámogatás volumene, mely a második és harmadik ciklusban egyaránt csak kétharmada az első ciklusénak. A koncentráció hiányát tehát nem az allokációs folyamatban, hanem inkább a forrás mennyiségében kell keresni.

Egy főre jutó címzett támogatás

Ez a legjobban differenciálódó fejlesztési forrás, amely az első ciklusban 18 kistérséget kivéve minden térségbe eljutott, a második ciklusban 47 kistérség maradt ki a támogatásból, a harmadikban pedig 59. A koncentrációt jelzi az egy főre vetített legmagasabb támogatási kategóriába kerülő kistérségek növekvő száma. 1991–1994 között a legmagasabb kategóriába, azaz 5 ezer forint/fő fölötti támogatásba 19 kistérség került, 1995–1998 között már 27 kistérség, s 1999–2002 között 41 kistérség fejlesztetett ekkora megítélt címzett támogatásból. Az első ciklusban főleg baranyai és alföldi térségek maradtak ki a támogatásból, a második ciklusban főleg észak-dunántúli kistérségeket

került el a címzett támogatás, de a legtámogatottabbak között is alig voltak dunántúliak: a 27-ből mindössze 6. A harmadik ciklusra a legtámogatottabbak és a támogatásból kimaradók gyakorta nemcsak azonos régióban, de azonos megyében is voltak. Igen szélsőséges képet mutat Borsod-Abaúj-Zemplén, ahol Miskolc, Szerencs, Sátoraljaújhely, Ózd volt a legtámogatottabb, míg a többi kistérség egyáltalán nem kapott támogatást. Hasonlóan szélsőséges volt Nógrád és Csongrád megye helyzete. Különösen jól szerepeltek a harmadik ciklusban a Közép-Tisza vidékéhez tartozó, és azt érintő kistérségek, valamint a Balaton tágabb környezetét övező kistérségek. Ciklustól függően a címzett támogatás 20–35%-át a főváros kapta meg, 10–17%-át a megyei jogú városok, s legnagyobb részben mindig a városok voltak a legsikeresebbek, 45–60%-ban. A címzett támogatás az intézményfenntartó és térségi feladatot ellátó önkormányzatok számára volt kiírva, ezen szándéknak a pályázati forrás megfelelt. A forrás éves eloszlása hullámzó képet mutatott, de ez maradt a viszonylag legstabilabb fejlesztési forrás, amelyre az önkormányzatok igényüket benyújthatták. A címzett támogatás ciklusról ciklusra koncentráltabbá vált a térben, viszont a támogatás átlagértéke a második ciklusra csökkent, majd a harmadikban növekedett. Az átlagtól legnagyobb eltérés az első ciklusban fordult elő, ami azt mutatja, hogy a térben jobban szétterült a támogatás, de a támogatottak között az eltérés nagyobb volt. A második és harmadik kormányzati időszak során a térben a koncentráció növekedett, a támogatottak közötti differencia viszont mérséklődött. A támogatottak köre egyre szűkült: az első ciklusban 294 települést érintett a címzett támogatás, a második kormányzati érában már csak 196 önkormányzatot, s végül a támogatottak köre 149 településre csökkent.

Az egy főre jutó területi kiegyenlítő támogatás (TEKI)

Az egy főre jutó átlagérték 1997–1998 között 186 ezer forint/fő, 1999–2002 között 279 ezer forint/fő volt. A második kormányzati ciklusban a legnagyobb kistérségi átlag 1 millió 263 ezer forint/fő, a harmadik kormányzati időszakban 1 millió 468 ezer forint/fő volt. Tehát ez a területfejlesztési támogatás növekedő mértékű forrás, amelyhez a megjelenése első két évében 1301 települési önkormányzat tudott hozzáférni, majd a következő teljes ciklusban már 1876 helyi önkormányzat tudott sikeresen pályázni.

A kedvezményezettek főleg az ország kedvezőtlen társadalmi-gazdasági helyzetű térségeinek települései, amelyek a Dunántúl déli részén, s – Pest megyét kivéve – a Dunától keletre találhatók. A támogatásból az említett kedvezményezett térségek megyei jogú városai az átlag alatt kaptak. Ellentétes irányban a gyenge forrásallokáló Észak- és Nyugat-Dunántúlon Vasvár, Sümeg, Zalaszentgrót kistérségei emelkednek ki Zala, Vas, Veszprém megye határán. Ugyanígy Kisbér, valamint Zirc kistérségei, s a déli államhatár melletti Letenye jelentett pozitív eltérést a regionális trendtől. A területi kiegyenlítő támogatásból 16 kistérség egyáltalán nem részesült, ezek kedvező adottságú régiókban találhatóak, bár nem mindegyik helyi adottságai kedvezőek (például Mór, Kőszeg).

A harmadik kormányzati időszakban a TEKI-forrás már zömében csak Pest és Komárom-Esztergom megye kistérségeibe, valamint Vas megye északi részébe nem jutott el. Továbbra is gyenge forrásle hívás volt jellemző az észak-dunántúli kistérségekben: a

forrásokból 21 kistérség maradt ki, amelyek többsége Pest, Komárom-Esztergom és Fejér megyében, valamint Észak-Vasban található.

Az egy főre jutó céljellelű decentralizált támogatás (CÉDE)

A CÉDE valamennyi kistérségbe eljutott, s 3136 települési önkormányzat közül 2645 részesedett ebből a területfejlesztési forrásból. Kistérségi szinten átlagosan 237 ezer forint/fő összeget használtak fel négy év során, a legkisebb támogatás értéke 22 ezer forint/fő volt, míg a legmagasabb 1 millió 902 ezer forint/fő. A CÉDE ugyan minden kistérségbe eljutott 1999–2002 között, de az átlagtól való eltérés mértéke megközelítette a TEKI szórásértékét. A CÉDE lehívásában a pályázók sikeresek voltak Baranya megye vidékies térségeiben (Sellye, Szigetvár, Sásd); a somogyi Tab kistérségben; az Őrségben; Sümegen, Sárbogárdon; a Dunakanyarban (Vác, Szob, Esztergom) és a Komáromi kistérségben; Észak-Magyarországon (Gyöngyös, Heves, Szikszó, Encs, Sárospatak); a nyírségi, szatmári és beregi kistérségekben; az Alföldön (Berettyóújfalu, Szeghalom és Püspökladány térségeiben, valamint a Közép-Tiszavidéken, és Kisteleken).

Egy főre jutó támogatás az összes megfigyelt területfejlesztési forrás esetében 1991 és 2002 között

A legerősebb forráslehívók az országban a szélsőségesen jó, illetve a szélsőségesen rossz társadalmi-gazdasági helyzetű kistérségek voltak. Észak-Magyarország és Észak-Alföld több kistérsége három kormányzati időszakon keresztül egy főre számítva a legmagasabb támogatást kapta. A Balassagyarmattól Csengerig terjedő, országhatárt érintő kistérségek, valamint az ahhoz közeli települések elmaradottak voltak az önkormányzatiság első éveiben. Különösen sikeresen tudtak forráshoz jutni Pásztó, Szécsény, Edelény, Szikszó, Szerencs, Sárospatak, Sátoraljaújhely, Kisvárd, Fehérgyarmat és Mátészalka kistérségeiben. Hasonlóan jó abszorpciós készséget mutatott a Siklóstól Lentiig terjedő, országhatárhoz közeli zóna, amelyből különösen Sellye és Barcs emelkedett ki eredményes pályázatokkal. Az északkeleti és délnyugati országhatárok mellett húzóó határzóna között az a hasonlóság, hogy a vizsgált időszak kezdetén mindkettő elmaradott volt (fejlettségük az országos átlag 50%-a volt), s ezt a pozícióját meg is tartotta.⁵ Az elmaradott térségnek számító Zalaszentgrót és Sümeg eltér az előbbiektől, mivel az 1990-es évek végére már egy fejlődő térséghez tudtak csatlakozni.

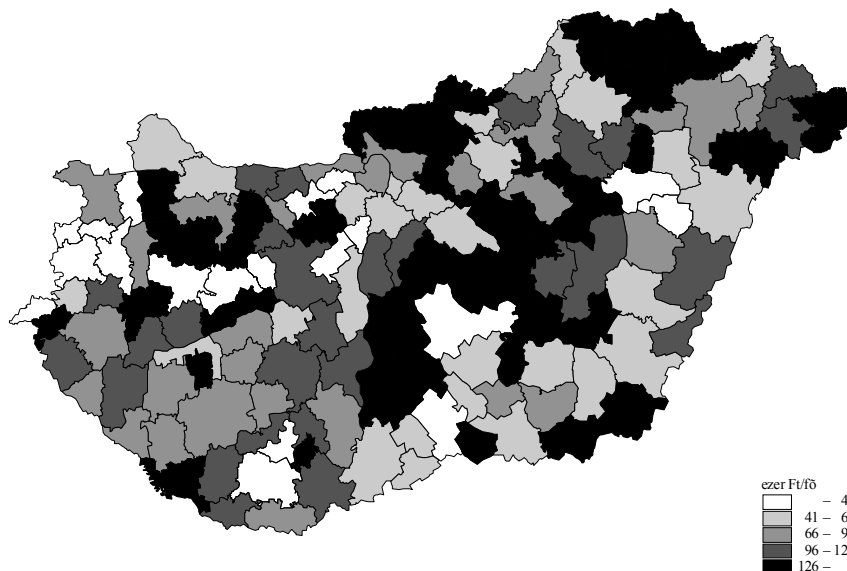
Az ország északnyugati térségeihez tartozó kistérségek mindegyike jó forrásfelszívó képességet mutatott, különösen Csorna, Kapuvár és Kőszeg, valamint Pápa. Ezek a területeken az önkormányzatiság kezdetén a települések fejlettsége az országos átlag 50–80 százalékát érte el, míg az ezredfordulón már az országos átlag másfélszerese közelében jártak, sőt többen meg is haladták azt.

⁵ Bódi Ferenc – Fekete Attila (2005): Kormányzati kísérletek a területi különbségek enyhítésére. A Falu, XX. évfolyam, tél, 69. oldal.

A Dunakanyar tágabb környezetéhez tartozó Szob és Esztergom is a legjobb pályázók közé tartozott, erősödő, de korábban sem leszakadó térségnek számít. Szob helyzetét erősíti, hogy olyan régióban, illetve megyében foglal helyet, amelynek kedvező adottságú kistérségei vannak. Ezért a Duna bal partján lévő kistérség önkormányzatai jó eséllyel pályáztak a kiírt támogatásokra. A szobi térséghez hasonló előnyökkel startolt Dabas és Monor, amelyek ugyanúgy, mint Pest megye északi perifériái, erősen felzárkózó kistérségei a központi régióknak. A legsikeresebben pályázó alföldi kistérségek egymástól távol estek, enklávét alkottak; Kalocsa, Orosháza, Berettyóújfalu. Az említett kistérségek környezetét feltűnően alacsony fejlesztésiforrás-fellevő erő jellemezte. A névadó városokat kivéve a három legsikeresebb déalföldi kistérség közül Kalocsa és Orosháza térsége visszafejlődött, Berettyóújfalu pedig korábbi viszonylagos elmaradottsági szintjén maradt.

5. ábra

Egy főre jutó összes támogatás, 1991 – 2002

A három kormányzati időszak igazi vesztese az Alföld kistérségeinek többsége, különösen Kecskemét, Csongrád megye három kistérsége Szegeddel, Észak-Bácska két kistérsége, s a Pest megyéhez tartozó Nagykáta, valamint Hajdú-Bihar három kistérsége Debrecennel. A 14 legkevesebb egy főre jutó forrást lehívó kistérség közül 9 alföldi nagytájhoz tartozik, további kettő Budapesttel határos – az ország legjobb adózó

kistérségei (Dunakeszi, Budaörs) – további kettő a Komárom-Esztergom megyében található Tatabánya és Oroszlány, valamint a Fejér megyében lévő, de a budapesti agglomeráció külső gyűrűjébe tartozó Gárdony.

IRODALOM

- Bódi Ferenc – Fekete Attila:* Kormányzati kísérletek a területi különbségek enyhítésére. A Falu, XX. évf., tematikus szám 9–76. oldal, 2005. tél
- Csatári Bálint:* Változások az Észak-Alföld településeinek átalakulási dinamikájában. A Falu, XX. évf. 51–62. oldal, 2006. tavasz
- Dr. Nemes Nagy József – Kullmann Ádám – Fekete Attila – Szabó Pál:* A területi fejlődés „állami” és „piaci” útjai az 1990-es években. Területi Statisztika, 2000/május

Kulcsszavak: területfejlesztés, elosztáspolitikai, önkormányzat, területpolitika, területi különbségek enyhítése, vidékfejlesztés.

Resume

The allocation of regional resources is reviewed in the article in the first three cycles of self-government in the period prior to EU accession: between 1991 and 2002. A distinction is made between the main resources, i.e. direct supports, allocated supports as well as regional development resources for decentralisation (development supports to reduce spatial inequalities, direct decentralisation and vis maior supports). The authors present the distribution of regional development resources broken down by the 150 subregions established at the time and embracing nearly 3200 municipalities. At the aid of rurality and urbanity indices they attempt to analyse – besides geographical disparities – the difference in the resource absorption of towns and villages within subregions. The study points out that the subregions in extremely good or extremely bad socio-economic situation were best at using up resources. Especially successful were subregions in the underdeveloped Northern Hungary and the developed northern part of Transdanubia.